Bilimsel Tefsirle İlgili Bazı Analizler

Hayati AYDIN*

Geliş Tarihi: 24.09.2018, Kabul Tarihi: 17.10.2018

Öz

Kur'an varlıklardan, evrenden ve onların yaratılış ve oluşumlarından bahsetmektedir. Ancak bilimde olduğu gibi geniş bir şekilde varlıkların yaratılışının bütün ayrıntılarından bahsetmez. Kur'ân bir öğüt kitabı olduğundan onda hakikatler daha ziyade ibret ve öğüt şeklinde dile getirilmekte, varlıkların nasıl yaratıldıklarından daha çok niçin yaratıldıklarından ve yaradılış gayelerinden bahsedilmekte ve bunların keyfiyetinin (nasıllığının) derinliğine inilmemektedir.

Kur'ân varlıklardan bahsederken asıl gayesi eserden müessire gitmektir. Basarımızı varlıklara çivirirken gayesi basiretimizle Allah'a algılamaktır;*"Gece ve gündüz, güneş ve ay O'nun ayetlerindendir. Güneşe ve aya secde etmeyin Alah'a kulluk ediyorsanız, onları yaratana secde ediniz"(Fussilet, 41/37)* derken nazarımızı kozmik varlıklara değil onları istihdam eden kuvvete çevirmektir. Bu gayeye hizmet ettiği için Kur'ân **"***Göklerde ve yerde olanlara bakın!"* (Yûnus, 10/101) *"Görmediler mi Allah nasıl yaratmayı başlatıyor, sonra onu iade ediyor (dönüp yeniden yaratıyor). Bu, Allah'a göre kolaydır.*

* Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, (aydinhayati@yyu.edu.tr)

Yeryüzünde gezin, bakın yaratmağa nasıl başladı, sonra Allah, son yaratmayı da yapacaktır. Çünkü Allah, her şeye kadirdir"(Ankebut, 29/19-20) diyerek bir nevi ilmî ve müşahedeye dayalı delillerle iman etmemizi istemektedir. Bundan dolayı Kur'ân'ın bilimsel tefsiri, inancın pekişmesi açısından büyük bir önem arzetmektedir. Makalemiz Kur'ân'ın bilimsel tefsirinin konumunu bazı ayetleri ilmî gelişmeler ve ilmin sabiteleri ışığında analizlere tabi tutarak irdelemeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Bilim, Sabite, Teori, Yöntem.

Some Analysıs About al-Tafsîr al-'Ilmî

Abstract

The Qur'an speaks of beings and the universe and their creation and formation. However, it does not mention them in detail in all its details as in science. Since it is a preaching book, the truths are expressed more in terms of lessons and preaching. When the Qur'an speaks of beings, its main purpose is to go from the work (asar) to the producer of the work (Muassir).

While the Qur'an is nailing our eyes to the beings, its purpose is to perception God. For example the Quran by the words: "The night and day and the sun and the moon are among His signs. So do not bow before the sun and the moon, but bow in humage to God who created them" (Fussılat, 41/37) turn our eyes to into a force that employs them, not to cosmic beings.

For serving this purpose the Qur'an says, "Say, 'Observe what is in the heavens and the earth." (Yûnus, 10/101) *"Have they not considered how Allah begins creation and then repeats it? Indeedthat, for Alla, is easy Say, (O Muhammad), 'Travel through the land and observe how He began creation. Then Allah will pruduce the final creation. İndeead Allah, over all things, is competent"* and by the way Allah wants us to believe in a scientific evidence. Hence, the Qur'anic scientific interpretation is of great importance in terms of its purpose. Our article tries to examine the position of the scientific interpretation of the Qur'an.

Keywords: Qur'ân, Science, Constant**,** Theory, Methodolog.

BİLİMSEL TEFSİRLE İLGİLİ BAZI ANALİZLER

GİRİŞ

Kur'ân ayetlerinin bilmsel hakikatlere uygun olduğu bir gerçektir. *"Onun haberlerinin doğruluğunu bir süre sonra mutlaka öğreneceksiniz"*(Sâd, 38/88) ayetini bir yönüyle Kur'ân ifadelerinin sonraki asırlarda ortaya çıkacak olan ilmî keşiflere uygunluk arz edeceği şeklinde anlamak mümkündür. Ancak

ilim, zaman zaman teorilerle hareket ettiği için değişkendir bundan dolayı Kur'ân ayetlerini ilmî uygulamaların verileri yani deneysel olarak ispat edilen gerçekler ve ilmin sabiteleri ışığında yorumlamak lazımdır. Nitekim Felsefecilerin yaptıkları gibi Batlamyus'(Ptolemaeus)un (MÖ: 150) dünya merkezli uzay anlayışını esas tutup dünyayı sabit, gezegenleri hareketli kabul etmeleri, evreni Ay üstü ve Ay altı âlem şeklinde sınırlandırmaları ve Kur'ân'ın uzay ve uzay varlıklarıyla ilgili ayetlerini bu teori ışığında tefsir etme girişimleri bu kabil yanlış yaklaşımlardandır. Daha önce geniş bir kabul gören Batlamyus'un evren tasavvuru, Nicolaus Copernicus'un (1473-1543) Güneş'in evrenin merkezinde hareketsiz, evrenin Güneş-merkezli bir sistem olduğunu nazariyesiyle değişti. Galileo'nun (1564-1642) Güneş eksenli dünya görüşüyle, gezegen sisteminin güneşin etrafında dairesel olarak nasıl işlediğini açıklamasıyla kısmi olarak çürütüldü. Ardından Johannes Kepler (1571-1630) Galileo'nun Güneş-merkezli modelinde gezegenlerin daire değil elips yörüngeler üzerinde hareket ettiklerini gösterdi. Daha sonra Newton (Ö: 1927) yer ve gökteki bütün cisimler için geçerli olan evrensel kütleçekim yasasını öne sürdü ve bunun matematiksel temelini ortaya koydu. Şimdi de Quantum fiziği, klasik fiziğin evreni tümüyle izah edemediğini söyleyerek yeni bir anlayış getirmiştir. O halde bilimsel teoriler ne kadar Kur'an anlamıyla örtüşmüş olsa ve güven ilka etse de ayetlerin nihai yorumu budur dememek lazımdır. Bu sahada teorileri değil de ilmin sabitelerini, deney ve gözlemleri veya sadece deneylerce desteklenen teorileri esas tuttuğumuzda gerçeğin tespit edilmesinde daha güvenli bir yol tutmuş olacağız.

Kur'ân'ın bazı ayetlerinin nüzûl ortamından daha çok günümüz ilmî terakkilerle daha iyi anlaşılabileceği de bir gerçektir. Ancak insanlara gönderilen herhangi bir hitabın mutlaka onların anlayacakları bir dil ve seviyede olmasının esas olduğunu da unutmamak lazımdır. Eğer muhataplar hitabı anlamazlarsa bunda bir fayda umulmaz. Bundan dolayı Kur'ân'a yüklenen anlamların nüzul ortamındaki Arap anlayışına da uygun olmasına, onunla çelişmemesine dikkat etmek lazımdır. Bundan dolayı ülemânın,

انّ الواجب فى هذا المقام اجراء الفهم في الشّريعة على وزان الاشتراك الجمهرىّ الّذى يسع الامّيين كما يسع غيرهم

"Şeriatı anlamada esas olan ümmileri de kapsayacak şekilde olan cumhurun anlayışıdır,"[1] dediğine riayet etmek lazımdır. Böyle yapılmadığı takdirde

1 Ebu Ishâk eş-Şatibî, *el-Muvâfâkât fi Usuli'ş-Şeria,* Dârü'l-Ma'rife, *Bayrut*, 2004; 1-2: 391; 3-4: 347; Muhammed Cemal Kasımî, *Mehâsinu't-Te'vil,* Kâhire, Dârü'l-Hadis, 2003. 1. 98.

bunun, Kur'ân'ın konuştukları dilde indiği ve İslam'ın sahih bir anlayışla sonraki kuşaklara ulaştırma misyonuna sahip, İslam ümmeti nazarında da Kur'ân'ı anlama konusunda en yetkin olan ashabın anlayışını devre dışı bırakmak olacağı için doğru bir yöntem olduğu söylenemez. Ancak her halukarda ashabın da insan olduğunu, Kur'ân'ın evrensel karakterinin bir sonucu olarak ileriye yönelik işaretlerini fehmetmede, hele hele ilme tealluk eden ifadelerini anlamada yeterli imkânlara sahip olmadıklarını da göz ardı etmemek lazımdır. Ashabın dolaysıyla ilk kuşakların tefsirleri önemli fakat nihai değildir. Onlar Kur'ân'ın kendi hayatlarına dokunan yönünü görmüş ve bu yönüyle Kur'ân'ı tefsir etmişlerdir. Hâlbuki Kur'ân ifadelerinin ise evrensel ve kapsayıcı karakteri vardır.

1. BİLİMSEL TEFSİRLE İLGİLİ BAZI KOZMOLOJİK ANALİZLER

Kur'ân'ın birçok sahada olduğu gibi yakın bir gelecekte astronomi ve anatomide gelişmelerin olacağını[2] ve bunun Allah'ın varlığının delilini, Kur'ân'ın hak bir kelam olduğunu ortaya koyacağını sarahaten bildirmesi bu kabil ayetlerdendir.

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

«Biz onlara, ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki o (Kur>ân)>ın gerçek olduğu, onlara iyice belli olsun...» (41/Fussilet, 53)

Mukatil b. Süleyman ve Maturidî gibi bazı erken müfessirler ufkî ayetleri (Mekkelîlerin) Yemen ile Şam arsındaki Ad, Semûd ve Lut kavminin azap kalıntılarına basıp geçerek bunların resullerini yalanlamarı neticesinde başlarına gelen azabı görecekleri, enfusî ayeti de Bedr'de ölümü tadacakları şeklinde tefsir etmişlerdir.[3] Bazıları da ufkî ayetleri Allah Resulü'nün (sav) uzak yerleri, enfusî ayeti de Mekke'yi feth edeceği anlamında te'vil etmiş-

2 Taberî, Razî ve Şevkanî de bu görüştedir. *Kur'ân Yolu* adlı tefsirde bu ulemanın görüşü şu şekilde özetlenmektedir: *Âfak*'tan maksat yıldızları, ayı ve güneşiyle semanın uçsuz bucaksız köşeleri (kozmik evren), astronomik, meteorolojik, biyolojik vb olaylar, yasalar; *'Kendilerinden'* maksat da en ince sanatların ve yaratılış hikmetlerinin örneği olan insanın biyolojik ve ruhsal dünyasıdır; Ayette ileride insanoğluna bu sırların gösterileceği, yani insanlığın bu konularda keşifler yapacağı bildirilmektedir. Bkz. Hayrettin Karaman vd, *Kur'ân Yolu*, 4: 725.

3 Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleymân*, (Beyrut, Müessesetü Tarihi'l-Arab, 2002), 3: 747-48; Ebu Masûr Muhammed b. Muhammed el-Mâturidî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, (İstanbul, Dârü'l-Mizân, 2008), 13: 157.

lerdir. [4] Ancak Fahreddin er-Razî ufkî ayetlerden maksat gezegen ve yıldız gibi kozmolojik varlıklar ve olgular, enfusî ayetlerden de maksadın insanın yaratılış aşamaları olduğunu ve ayetin gayesinin ufkî ve enfusî delilleri peşpeşe göstermek suretiyle insanların kalplerindeki şüpheleri izale etmek ve Allah'ın varlığının kesin inancını yerleştirmek olduğunu söylemektedir. Bundan dolayı ufukların fethini Mekke etrafının zaptedilmesi, enfusî ayetin de Mekke'nin fethi olarak kabul etmenin uzak bir yorum olduğunu söylemektedir.[5] Kur'ân'ın bütün insanlara gelen bir kitap olduğunu, ayetlerinin evrensel karakter taşıdığını gözönüne aldığımızda Fahreddin er-Razî'nin bu görüşünde haklı olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı ayetlerin anlamlarını indî yorumlarla tahdit etmek doğru değildir.

Ayette gelecek zaman anlamında سَ ifadesinin kullanılması Kur'ân'ın ilk kuşaklardan daha ziyade ve astronomi ve anatomi ilimi ve uygulamalarının inkişaf ettiği günümüze hitap ettiği anlaşılmaktadır. Günümüzde anatomi ilmindeki gelişme insan vücudundaki harikulade yapıyı ortaya koyduğu gibi devasa teleskoplarla yapılan gözlemler ve uzay keşif araçlarının (discoverler) vasıtasıyla gerçekleştirilen uzay seyahatları sayesinde de uzaydaki ince esrar ve azamet gözleri büyülemiştir. Hatta Kur'ân'ın *"Üzerlerine gökten bir kapı açsak da oradan yükseliyor olsalardı kesinlikle 'gözlerimiz büyülendi belki de bir büyüye uğratılmış bir toplumuz'. Yemin olsun biz gökte burçlar oluşturduk ve onları seyredenler için süsledik"(Hicr, 15/15-16) "Yörüngelerle dolu göge andolsun…"(Zariyat, 51/7)* şeklindeki ifadeleriyle günümüzde daha geniş boyutuyla keşfedilen göğün insanı büyüleyen kehkeşanları ve içlerindeki yıldız faaliyetleriyle dolu olan görüntüsüyle tamtamına örtüştüğünü söylemek mümkündür.

Bunun gibi Kur'ân'ın evrene ve dolaysıyla ilme tealluk eden bin küsur ayetinin Allah Resulü (sav) tarafından tefsir edilmemiş olması bunların tefsirinin zamana ve ilme havale edildiği açıktır. Bundan dolayı bu tarz ilme tealluk eden ayetlerin tefsirini zaman ve ilim yapacaktır. Nitekim

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ

«*Melekler ve ruh, mikdarı elli bin yıl süren bir gün içinde O'na yükselir."(70 / Meâric,4)* ayetine baktığımızda Kur'ân'da uzayın bu günkü ilmi keşfe uygun olarak geniş olarak tasvir edildiğini görmekteyiz. Ayet ve hadislerden uzayda

---

4 Bkz. Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Senânî, *Tefsirü'l-Kurân,* (Thk. Mustafa Muslim Muhammed), (Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, ts.), 2: 198; Mâturidî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, a.y.

5 Fahreddin er-Razî, *et-Tefsirü'l-Kebîr,* (Beyrut, Dârü İnyâi Türasi'l-Arabî), 9: 573-74

bulunan meleklerin nurdan yaratıldıklarını anlaşılmaktadır. Nurun, ışığın aksi olduğuna göre karakter itibarıyl ışığa yakın olması ışığın da saniyedeki hızının üç yüz bin kilometre olduğunu düşündüğümüzde ayette ifade edilen meleklerin elli bin yıllık mesafe kat etmelerinden uzayın en az elli bin ışık yılı genişliğinde Kur'ân'da tasvir edilmiş olduğunu anlıyoruz. Nitekim Mi'rac esnasında Allah Resulü'nün (sav) bindiği bineğinin isminin Burak olması, bunun B-R-K parlamak, ışıldamak kökünden olması meleklerin en az yıldırım hızında hareket ettiğini düşündürtmektedir. Yine din dilimizin temsili anlatım olması münasebetiyle Fâtır, 35/1 ayetinde meleklerin ikişer üçer ve dörder veya hadislerde Cebrâl'in altı yüz kanatlı olduğunun ifade edilmesi[6] literal anlamıyla değil bunun temsilî bir anlatım yani beşerin anlayabileceği ıstılahlarla bir konuşmanın olabileceğini mümkün kılmaktadır. Bu tarz anlatım, Allah'ın zatının Kur'ân'da insan biçimci bir formatta takdim edilmesi,[7] azametinin,*"O gün rabbinin arşını sekiz melek taşır"(Hâkka, 69/17)* şeklinde hizmetçiler tarafından taşınan kıralların arşıyla ifade edilmesi, dirilişin, efradı istirahate çekilmiş ordunun borazanla ictimaya çağrılması gibi sura (borzana) üfürülerek dile getirilmesi (bkz. Zümer, 39/68) gibi temsilî bir anlatım olabileceğini gözden uzak tutmamak lazımdır. O halde bu ayette de temsilî anlatımı kabul ettiğimizde bütün bunlar meleklerin göklerde tasavvur ötesi bir hızla hareket ettiklerinin ve göğün tasavvur üstü genişliğini ifade etmek için olduğunu anlıyoruz. On dört asır önce

---

6 Kur'ân'da özellikle metafizik ve metafizik varlıklarla ilgili ayetlerin temsilî anlatımla anlatıldığını söylemek mümkündür. Bu ayette ifade edilen kanatlarda literal ve fizikî boyutu ile değil de böylesine temsilî bir anlatımın hâkim olduğunu söylemek uzak bir ihtimal değildir. Hz. Âişe'den nakledilen bir hadiste, *"Allah Resulü (sav.) Cebraili sadece iki sefer asıl şekli ile gördü; Bir sefer Sire-i Müntehâ'da, ikincisinde ise Ciyadı içinde (tam şekli veya bütün güzelliği ile fetret-i vahiyden sonra) altı yüz kanadı ile bütün ufku kapladığını gördü"*(Bk. Buharî, *Bedü'l-Halk,* 7, *Tefsirü'l-Kur'ân,* 53; Muslim, *İman,* 280-282; Tirmizî, *Tefsirü'l-Kur'ân,* 53 (3277); Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* 394-395; Zemahşerî, *Keşşâf,* III. 596; Âlusî, *Ruhu'l-Meânî,* XXII. 162). Bütün bunlar *Temsilü'l-ğâibi bişşahid"* veya *"Kıyasü'l-ğâibi ala'ş-şahid"*, bilmediğimiz bir dünyanın bildiğimiz dünyanın formatlarıyla anlatım olduğunu söyleyebiliriz .(Zemahşerî, *Keşşâf,* II. 532; Âlusî, *Ruhu'l-Meânî,* XXII. 164) Buna göre ayetteki meleklerin birbirinden farklı kanatlara sahip olmaları hareketlerinin birbirlerinden farklılığına, Cebrâil'in altı yüz kanada sahip olduğunun ifade edilmesinin ise onun vahiy taşıma niteliğinden dolayı çok hızlı hareket etme keyfiyetine delalet ettiği söylenebilir.

7 Örneğin, şu ayette Allah'a el nisibet edilmektedir: "*Yahudiler "Allah'ın eli bağlıdır (Allah cimridir)" dediler. Kendi elleri bağlandı ve söyledikleri sözden ötürü lanetlendiler. Hayır, Allah'ın iki eli de açıktır, dilediği gibi verir…"*(Mâide, 5/64). Şu ayette de Allah'a yüz nisbet edilmektedir: *"…(Siz) sırf Allah'ın yüzünü (rızasını) umarak verirsiniz."*(Bakara, 2/272). Şu ayette de Allah'a göz nispet edilmektedir: *"Gemiyi gözlerimiz (gözetimimiz) ve vahyimiz dairesinde yap"*(Hûd, 11/ 37).

göğün bir kubbe, yerin de bir tepsi gibi dümdüz olarak kabul edildiği bir dönemde uzayın bu şekilde nitelenmesini Kur'ân'ın mucizevî ve ilahî bir kitap olduğunun referanslarından birisi olarak kabul etmek gerekir. Bu bağlamda Subhi Salih'in şu söylediklerine hak vermemek mümkün değildir: *"Şayet Kur'ânî vahyin çağdaşlarına bizden bazılarına verildiği gibi Kur'ân'ın ilmî ve felsefî yönüne vakıf olma imkânı verilseydi ve tarihî hakikatler hakkında yargıda bulunma imkanı sağlayacak bir kültür birikimleri olsaydı bütün insaf sahipleri gibi zamanın, Kur'ân'dan bir şey eksiltmekten aciz kaldığını idrak eder ve müspet ilimlerin, gerek objektif (ufuklarda) gerekse sübjektif (enfusî) âlemde Allah'ın ayetlerinin inkişafı hizmetinde olduklarını kesin olarak görürlerdi"*[8]

2. BİLİMSEL BAĞLAMDA BAZI AYETLERİN ANALİZİ

Şimdi Allah'ın varlığına işaret eden kozmik delilleri dile getiren şu ayetin ilmi hakikatlerle nasıl örtüştüğüne bakalım.

أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقاً فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ / وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجاً سُبُلاً لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ / وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفاً مَّحْفُوظاً وَهُمْ عَنْ آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ / وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

"İnanmayanlar görmediler mi ki göklerle yer bitişik idi, biz onları ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık? Hala inanmıyorlar mı? Yer, onları sarsmasın diye onun üstünde yüksek dağları yarattık ve istedikleri yere gidebilmeleri için orada geniş yollar açtık. Göğü, korunmuş bir tavan yaptık; onlarsa hala onun, ayetlerinden yüz çevirmektedirler. Geceyi, gündüzü, güneşi, ayı yaratan O'dur. (Bunların) her biri bir yörüngede yüzmektedir,"(21 /Enbiya,30-33).

Ayet ilk önce yer ve göğün bitişik olduğunu **فَفَتَقْنَاهُمَا** ifadesi ile yer ve göğün patlayarak bir birinden ayrıldıklarını ifade etmektedir. Bu ayet neredeyse ilmin bir sabitesi haline gelmiş olan Big-Bang teorisiyle tam tamına örtüşmektedir. Uzaydan çekilen fotoğraflarda bir dinamit patlaması esnasında ortalığa saçılan taş ve kaya parçaları gibi uzayın gök taşlarıyla dolu olması bu teoriyi desteklemekte ve evrenin oluşumunun bir patlama neticesinde olduğu varsayılmaktadır. Nitekim bugün ilim dünyasında kabul gören anlayışa göre

8 Subhi Salih, *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'ân*, Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979, s. 47.

büyük patlamadan sonra gezegenleri oluşturan gazlarla karışık bulutumsu toz(nebula)lar gelişigüzel uzay boşluğunda dolaşıyordu. Bu bulutların etrafında oluşan baskı sonucunda barındırdığı tozlar içe çökerek bir çekirdek oluşturmuş ve bu çekirdek kendi etrafında dönmeye başlamış ve bu durum zamanla güneş ve gezegenlerin oluşumunu sağlamıştır.

"*Yer, onları sarsmasın diye onun üstünde yüksek dağları yarattık*," ifadesi de bugünkü ilme uygun bir realiteyi dile getirmektedir. İlk etapta yüksek oranda lav maddesinin her ne kadar kabuk bağlasa da dünyayı altan alta tazyik ettiği ve bu tazyiki önlemek, yaşamı kolaylaştırmak gayesi ile dağların oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Yerin altında lavların olduğu ve bunların yeri tazyik ettiği, dağların yerin sarsılmasını önleyen ağırlıklar olduğu ancak son asırlarda keşfedilen bir realite olmuştur.

"Yaşayan her canlıyı sudan yarattı" ifadesini hem insan ve hayvan hem de bitkilerin yaratılmasına yorumlayan müfessirler bu ifadenin ya suyun canlıların yaşam sebebi ya da canlıların nutfeden (embriyondan) yaratıldığı anlamına geldiği şeklinde yorumlamışlardır.[9] Bunlardan bazıları da, bu ifadenin, canlıların fiziksel temelini oluşturan ve içinde yaşamın belirdiği protoplazmaya işaret ettiğini ifade etmektedirler.[10]

"*Göğü, korunmuş bir tavan yaptık* " ifadesi de atmosfere ve bunun adeta bir tavan gibi koruyuculuğuna delalet etmektedir. Bu da ilmin bedihiyatının desteklediği bir ifade olmaktadır. Göğün bu koruyuculuğu sayesinde meteorlar atmosfere çarparak parçalanmakta ve sürtünmeden dolayı birer ateş parçasına dönüşerek yeryüzüne dağılmaktadır.

"*(Bunların) her biri bir yörüngede yüzmektedir* " ifadesinde كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ şeklinde كُلّ çoğul zamiri ay ve güneş gibi bütün gezegenlerin yörüngelerinde yüzdüklerini ifade etmektedir.[11] *Yesbahûn* ifadesi yüzmek anlamında *Sebbaha* kökünden olduğundan bu ifadenin anlamını tayin etmekte eski müfessirler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Ancak bazıları, balığın suda yüzüşü gibi[12] bazıları da suda yüzen yüzücü gibi gezegenlerin hareket ettiğini ifade etmişlerdir.[13] Fezayı bir okyanus, gezegenleri de bu okyanusta

9 Bkz. Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethü'l-Kadîr*, (Mısır, Mektebetü Mustafa el-Babi el-Halebî, 1964), 3: 405.

10 Bkz. M uhammad Asad, *The Message of The Qur'ân*, 491-492.

11 Bkz. Razî, *et-Tefsirü'l-Kebîr*, 7:141.

12 Bkz. Razî, *et-Tefsirü'l-Kebîr*, a.y.

13 Bkz. Şevkanî, *Fethü'l-Kadîr*, 3: 406.

yüzen balık ve insan veya birçok ayette ifade edildiği gibi bir gemi şeklinde tasavvur ettiğimizde ayetin bu günkü realite ile nasıl örtüştüğünü görmüş ve gezegenlerin tesbihinin Allah'ın onlar için tayin ettiği yürüngede yüzme olduğunu anlamış oluruz.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُواْ فَضْلاً مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُواْ عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلاً

"Biz gece ve gündüzü, (kudretimizi gösteren) iki ayet yaptık. Gecenin ayetini sildik, gündüzün ayetini aydınlatıcı yaptık ki hem (yaşamanız için) Rabb'inizden bir lütuf arayasınız ve hem de yılların sayısını ve hesabı bilesiniz. Biz her şeyi açık açık anlattık." (17/İsrâ, 12) ayetiyle de ayın daha önce ateş parçası iken soğuyarak parlaklığını kaybetmesi ilmin verileriyle tamamen örtüşmektedir. Hatta

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجاً وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجاً وَقَمَراً مُّنِيراً

ayetinde güneş için *sirac* / ışık saçan, ay için *münîr*, ışık yansıtan demesi ve ayı güneşin peşine getirmesi ayın ışığını güneşten aldığını zımnen ifade etmektedir. Nitekim

خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

"(Allah) Gökleri ve yeri hak ile yarattı. Geceyi gündüzün üzerine tekvîr ediyor (doluyor), gündüzü de gecenin üzerine tekvîr ediyor (doluyor)"(39/Zümer, 5) ayeti de yine ilmî bir gerçeği ortaya koymaktadır. Çünkü lugatta يُكَوِّرُ *Tekvîr (dolaman)*ın aslı *Kûre* olup küresel hareket tarzı olan filler için kullanılan bir ifadedir. Türkçede de anlaşıldığı gibi *Küre* ifadesi yuvarlak cisimler için kullanılan bir sıfat isimdir. Eski müfessirler *Tekvîr*'i başa sarık sarmak gibi fiiller tarzında tefsir etmişlerdir.[14] O halde gecenin gündüze, gündüzün de geceye *tekvîr* edilmesinden hem dünyanın yuvarlak ve güneşin etrafında döndüğünü hem de gece ve gündüzün dairesel bir hareketle dünyanın etrafında dolandığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde,

وَالسَّمَاء بَنَيْنَاهَا بِأَيْد وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ *"Göğü elimizle (kudretimizle) bina ettik ve biz genişleticiyiz..."(Zâriyat, 51/47-49)* Eski müfessirlerden bazıları ayetin

14 Bkz. Rağıb el-İsfehanî, *Müfredat fî Ğaribi'l-Kur'ân,* (Beyrut, Dârü'l-Marife, ts.) 443.

وَإِنَّا لَمُوسِعُون ifadesini *"Biz (buna) kadiriz"* diye tercüme etmişlerdir.[15] Ancak Taberî, İbn Zeyd'in bu ifadeye *"Allah (cc) göğü genişletti"* anlamını verdiğini nakletmektedir.[16] Günümüzdeki ilmî verilerin bu ikinci yorumu desteklemesi bizim için bir tercih vesilesidir. Çünkü Edwin Hubel 1929 da daha sonra kendi adıyla anılacak olan gelişmiş Huble teleskobuyla galaksilerin korkunç bir hızla birbirlerinden ayrıldığını gözlemleyerek bunların birbirinden ayrılması, üzerinde noktalar olan bir balonun şişmesi esnasında noktaların birbirlerinden uzaklaşması gibi göğün genişlediği ve galaksilerin birbirlerinden uzaklaştığını gözlemlemiştir. Nitekim ayet ifadesinde de *"*وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ */ biz genişleticiyiz"* ifadesi bir sıfat isim olduğundan istimrar (continious) anlamını ifade etmesi bu genişlemenin hala sürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak Kur'ân göğün bu genişlemenin detayını vermemektedir. Bu şekilde Kur'ân'ın bir şeyi dile getirip detayını vermemesi detayını bilime havale ettiği anlamına geldiğini söylemek mümkündür. Bundan dolayı Hubel'nin söylediğini muteber tutuyor ayette dile getirilen göğün genişlemesinden murat bilim adamlarının yirminci yüzyılda farkettikleri göğün genişlemesi gerçeğini dile getirdiğine inanıyoruz.

3. MADDENIN DÖRDÜNCÜ HALİYLE İLGİLİ BIR ANALİZ

Son zamanlarda Kur'ân'ın ilmî icazı ile ilgili heyecan verici bir gelişme de bilim adamlarınca hatta mataryalislerce bile kainatta bulunan maddelerde, varlık entitelerinde neredeyse maddenin dördüncü hali denilebilen şuur halinin bulunduğunun keşfedilmesi, kâinattaki temel fiziksel varlıkların bilinçli olduğunun Oxford, Standford ve Harvard gibi öne çıkan üniversiteler ve ilim adamlarınca kabul görmesidir.[17] Artık materyalistler bile evrendeki varlıklarda bir bilincin olduğunu kabul etmekte fakat bunun düzensiz bir evrenden düzenli bir evrene geçiş esnasında multi evrenlerin birbirlerini etikilemesinin sonucu kazanıldığını söylemektedirler.[18] Ancak

---

15 Ebü'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Nesefî, *Medâriku't-Tenzîl ve Deakâiku'-Te'vîl,* (Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2013), 3: 379.

16 Taberî, *Camiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân,* 13: 8.

17 Roger Penrose ve Stuart Hameroff, *Consciousness in Univers Quantum Space Time Geometry and Orc or Theory*, Journal of Cosmology, (2011, Cilt: 14, 2), 43. Max Tegmark, *Conciousness as a State of Matter*, Cambridge, *Dep of Physics and Mıt,* (Kavli Institute, Massachusetts Institute of Tecnology, 2015), 3.

18 Alıce A. Baıley, *The Consciousness of The Atom*, New York, 1922, (Lucifer Publishing Co - pany), 47-51.

materyalistlerin bu görüşleri termodinamik yasaya aykırı olduğundan ilim dünyasında kabul görmemiştir. Çünkü termodinamiğe göre evrende kendi haline, doğal şartlara bırakılan tüm sistemlerin, zamanla doğru orantılı olarak düzensizliğe, dağınıklığa ve bozulmaya doğru gider. Maddedeki panpsychism veya consciousness ya da agency of entities şeklinde bilince işaret eden bu keşfe göre fiziksel doğanın her biri, bir dereceye kadar duyarlı olan bireylerden oluşmaktadır.[19] Zaten daha önce de Quantum fizikçileri tarafından atom altı parçacıklar olan elektronların bilinçli bir varlık gibi gözlemciyi algıladıklarında karakterleri olan dalga halinden vazgeçip kendilerini parçacık gibi göstermeleri şuursal bir tezahür gibi algılanmıştı.[20] Dalga fonksiyonunun çökmesi (wave fonction collapse) olarak adlandırdıkları bu olay bilincin varlığını kanıtlamaktaydı. Nitekim bu bilim adamlarından John Von Neumann bunun bir bilinç kanıtı olarak olarak kabul etmiş,[21] Wolf da evrendeki tüm elektronların tek tek bilince sahip olduklarını söylemişti. Eğer öyle olmazsa, atom altı dünyada gözlem yaptığımızı algıladıklarında bunlar sonsuz olasılıklar kaosunu bırakıp parçacık (madde) rolüne bürünmezlerdi.[22] Kur'ân'da *"Evrende) hiçbir şey yoktur ki, onu överek tesbih etmesin, ancak siz onların tesbihlerini anlamazsınız."*(İsra, 17/44.) *"O gün yer haberlerini anlatır"*(Zilzâl, 99/4) gibi ayetler varlıkların bir algıya sahip olduklarını sarahaten ifade etmektedir. Yazılanlara bakılırsa atomaltındaki bu fenomenden hareketle entitelere algı vermek bu bilim adamlarının dini metinlerden etkilendiklerini ortaya koymaktadır.[23] İslam mutasavvıfları da zaman zaman camit varlıklardan şuursal algılar aldıklarını söylemişlerdir. Zaten Muhiddin İbnü'l-Arabi'nin dinler ve nübüvvetler bu tip haberlerle doludur biz bu tür haberlere iman etmekle beraber keşfi de buna ilave etmişiz demesinden onun da nesnelerin zikrini işiten bu gibi keşif ehlinden olduğunu göstermektedir.[24] Muhiddin İbnü'l-Arabî de bu tip insanlarla

---

19 T.L.S. Sprigge, *Panpsychism*, Routledge Encylopedia of Philosopy, ed.Edward Craig, (R - utledge, New York, 1998), 1-2.

20 A. Goswami, *Kendini Bilen Evren (Çev. Yasemin Tokatlı),* (İstanbul, Ruh ve Madde Yayınl - rı, 2003), 29.

21 https://tr.wikipedia.org/wiki/Von_Neumann_yorumu

22 www.evrenindili.com

23 Roger Penrose vd, *Consciousness in the Universe,* 21.

24 Âlusî, Şihâbuddin, *Ruhü'l-Meânî fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm, ve Seb'i'l-Mesâni, (Beyrut: DÂru İhyâ-i Türâsi'l-Arabî, 1987),* 8: 86

karşılaştığını ve bunların camit şeylerin aslında zikreden şeyler olduklarını söylediklerini nakletmektedir.[25] Yine o cemadatın zikrini ifade eden ayetleri bu varlıkların hal diliyle bir zikridir şeklinde yorumlayan müfessirleri tenkit ederek Allah'ın nesneler ile konuşması şekle önem verip takvadan yoksun olan ilim ehline göre hal konuşması olduğunu fakat realitede keşif ehlinin nesneler, hayvanat ve nebatatın zikirlerini kulaklarıyla duyduklarını, kendilerine göre suskun hiçbir şeyin olmadığını ifade etmektedir.[26] *Kur'an'da Tesbih Bağlamında Kâinattaki Şuur* / Bilinçli Bir Evren de mi yaşıyoruz? adlı makalemizde ifade ettiğimiz gibi seleflerden bazılar,[27] Halid-i Bağdadi, Şeyh Abdurrahmani Tağî ve Said Nursi gibi öne çıkan İslam şahsiyetleri kâinattan bu gibi zikir algısını aldıklarını ifade etmişlerdir.

SONUÇ

Bir şeyin doğruluk ve sıhhati onun realiteyle olan mutabakatına bağlıdır. Kur'ân'ın bilimsel gelişmelere açık olması ve bu gelişmelerle çelişmemesi, bilimsel uygulama ve sabitelerle mutabakat sağlaması bu bağlamda önemlidir. Aynı zamanda bu Kur'ân'ın ilahî kitap olmasının kanıtlarından, i'câz vechelerinden bir diger vechin, ilmî i'câzın varlığını ispat eder. Kur'ân'ın bilimsel konulara tealuk eden bin küsur ayetinin Allah Resulü (sav) tarafından yorumlanmaması, bunların sahih bir metodolojiyle tefsir edilmesinde, ilmin terakkisinin zirveye çıktığı günümüzdeki bilim adamlarına büyük görevler düştüğünü bilmek lazımdır. Ancak iptidada bilim adamları felsefi teori ve kurgularla hareket ettikleri için Kur'ân ayetlerini bunların ışığında yorumlamanın yanlış olduğunu unutmamak lazımdır. Bu tarz teoriler sadacede Kur'ân'ın sarih anlamlarını desteklemek için yardımcı bir argüman olarak kullanılabilir. Bu sahada ilmin deney ve gözlemlerini ve sabitelerini esas tutmak lazımdır. Ancak teoriler deneyler tarafandan desteklense aksi belirtilmediği sürece bu da kabul görmelidir. Yirminci asırda anatomi ilmindeki gelişmeler Kur'ân'ın insan oluşumuyla ilgili ifadelerini, teleskopların gelişmesi, uzay seyahatları gibi devasa ilmî yenilikler de kozmolojiyle ilgili ayetlerini doğrulaması ilmî i'cazını desteklemiştir. Özellikle son zamanlarda maddenin dördüncü hali denilebilen algının keşfi Kur'ân'ın bu bağlamdaki i'câzını daha da pekiştirmiştir.

---

25 İbnü'l- Arabî, Muhyiddin, *Futuhati Mekiyye,* (Kahire, El-Mektebetu el-Arabiyye, 1988), 4: 96.

26 İbnü'l- Arabî, *Futuhati Mekiyye,* 7: 333-334.

27 Âlusî, *Ruhü'l-Meânî*, 8: 85.

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel. *Müsned.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Alıce A. Baıley. *The Consciousness of The Atom*. New York: 1922, (Lucifer Publishing Company).

Amit Goswami. *Kendini Bilen Evren (Çev. Yasemin Tokatlı).* İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları, 2003.

Asad, Muhammad. *The Message of The Qur'ân.* Yrs ve Ts.

Âlusî, Şihâbuddin. *Ruhü'l-Meânî fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve Seb'i'l-Mesâni.* Beyrut: Dâru İhyâ-i Türâsi'l-Arabî, 1987.

Buharî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ismail *Sahîh,* (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992).

Ebü'l-Berekât, Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Nesefî. *Medâriku't-Tenzîl ve Deakâiku'-Te'vîl.* Beyrut:, Dâru İbn Kesîr, 2013.

Fahreddin er-Razî. *et-Tefsirü'l-Kebîr.* Beyrut: Dârü İhyâi Türasi'l-Arabî.

İbnü'l-Arabî, Muhyiddin. *Futuhati Mekiyye.* Kahire: El-Mektebetu el-Arabiyye, 1988.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007.

Kasımî, Muhammed Cemal. *Mehâsinu't-Te'vil.* Kâhire: Dârü'l-Hadis, 2003.

Mâturidî, Ebu Masûr Muhammed b. Muhammed. *Te'vilâtü'l-Kur'ân.* İstanbul: Dârü'l-Mizân, 2008.

Max Tegmark. *Conciousness as a State of Matter*. Cambridge, *Dep of Physics and Mıt,* Kavli Institute, Massachusetts Institute of Tecnology, 2015.

Muslim, *Ebü'l-Hüseyn b.* Haccac. *Sahih.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

Rağıb el-İsfehanî. *Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'ân.* Beyrut: Dârü'l-Marife, ts.

Roger Penrose ve Stuart Hameroff. *Consciousness in Univers Quantum Space Time Geometry and Orc or Theory*. Journal of Cosmology, 14/ 2. (2011).

Salih, Subhi. *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'ân.* Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1979.

Senânî, Abdurrezzâk b. Hemmâm. Tefsirü'l-Kurân. (Thk. Mustafa Muslim Muhammed). Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, ts.

Şatibî, Ebu Ishâk., *el-Muvâfâkât fi Usuli'ş-Şeria.* Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 2004.

Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethü'l-Kadîr.* Mısır: Mektebetü Mustafa el-Babi el-Halebî, 1964.

Taberî. *Camiü'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân.* Hecer: yrs. ve ts.

Tirmizî. Ebu Isa Muhammed b. İsa b. Sevre *Sünen.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.

T.L.S. Sprigge, *Panpsychism*, Routledge Encylopedia of Philosopy, ed.Edward Craig, Routledge, New York: 1998.

Zamahşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an Hakâki Ğavâmidi't-Tenzîl.* Dârü'l-Kitabi'l-Arabî, 1987.